

Rezumatul tezei de doctorat *Relațiile româno-germane în perioada 1930-1940*, realizată de către doctorandul Grațian Lupu sub îndrumarea prof. univ. dr. Vasile Vese

Cuvinte cheie: relații româno-germane, perioada interbelică, politica externă nazistă, Carol al II-lea, Gheorghe Brătianu,

Cuprinsul tezei

Lista abrevierilor și a cuvintelor în limba germană	5
Introducere	7
Capitolul I. Politica externă a Germaniei în ultima perioadă a Republicii de la Weimar și în timpul celui de al treilea Reich (1930-1941) din perspectivă istoriografică	12
<i>1.1. Politica externă a Germaniei în ultima perioadă a Republicii de la Weimar (1930-1933)</i>	14
1.1.1. Principalele trăsături ale guvernării Brüning	14
1.1.2. Atitudinea liderilor forțelor armate germane față de politica externă germană și de dezarmare	17
1.1.3. Interesul german față de spațiul sud-est european în ultima perioadă a Republicii de la Weimar	20
1.1.4. Chestiunea reparațiilor germane	23
1.1.5. Uniunea vamală austro-germană	24
1.1.6. Bilanțul și perspectivele politicii externe germane la cumpăna dintre regimurile democratic și nazist	26
1.1.7. Continuitate și discontinuitate în politica externă germană (scurt excurs istoriografic)	32
<i>1.2. Politica externă a celui de al III-lea Reich până la declanșarea agresiunilor (1933-1938)</i>	38
1.2.1. Structurile instituționale implicate în procesul de realizare a politicii externe a Germaniei	38
1.2.2. Concepțiile național-socialiste despre afacerile străine și procesul decizional în politica externă a celui de al III-lea Reich (1933-1938)	51
<i>1.3. Acțiunile agresive în politica externă nazistă în perioada 1939-1940</i>	84
1.3.1. Mărturisirea folosirii forței	84
1.3.2. Ocuparea Cehiei și Poloniei de către Germania	87
1.3.3. Politica externă germană în perioada septembrie 1939-septembrie 1940	93

Capitolul II. Politica externă a României în perioada 1930-1940	100
2.1. România în sistemul relațiilor internaționale în perioada 1930-1940	103
2.2. Viziunea și rolul regelui Carol al II-lea în domeniul politicii externe a României	137
Capitolul III. Relațiile româno-germane în perioada 1930-1940	148
3.1. Relațiile româno-germane în ultimii ani ai Republicii de la Weimar	150
3.1.1. Conflictul dintre Gerhard von Mutius și Grigore Filipescu	151
3.1.2. Negocieri româno-germane în perioada 1930-1931 în vederea încheierii unor acorduri economice	152
3.1.3. Convenția economică româno-germană din 18 iunie 1930	154
3.1.4. Acordul comercial româno-german din 27 iunie 1931	159
3.1.5. Consulatul din Timișoara	167
3.2. Guvernarea liberală (1933-1937) și relațiile româno-germane	169
3.2.1. Evoluția relațiilor româno-germane în prima perioadă a regimului nazist	169
3.2.2. Acordul economic româno-german din 23 martie 1935	174
3.2.3. Înlăturarea lui Nicolae Titulescu din guvernul României	175
3.2.4. Contactele diplomatice româno-germane în ultima perioadă a anului 1936 și în 1937	178
3.2.5. Activitatea lui Hellmuth von Cramon în România	187
3.2.6. Ostilitatea ziarului „Porunca vremii” față de evreii care reprezentau industria germană în România	191
3.3. Relațiile româno-germane în perioada regimului de autoritate monarhică (1937-1940)	193
3.3.1. Activitatea politico-diplomatică germană în România, în perioada premergătoare instaurării regimului de autoritate monarhică	193
3.3.2. Raporturile dintre România și Germania în perioada crizei sudeților	196
3.3.3. Cazul Viorel Virgil Tilea și relațiile româno-germane	200
3.3.4. Tratatul economic româno-german de la 23 martie 1939	202
3.3.5. Vizita lui Grigore Gafencu la Berlin	209
3.3.6. Relațiile româno-germane în perioada august 1939 – iunie 1940	215
3.3.7. Pierderile teritoriale românești din vara anului 1940, din perspectiva relațiilor româno-germane	221
3.4. Minoritatea germană din România și relațiile româno-germane în perioada 1933-1940	229
3.4.1. Activitatea lui Edit von Coler la București în anul 1938	249
3.4.2. Atitudinea minorității germane din România față de numirea lui Adolf Hitler în funcția de cancelar al Germaniei	252
3.5. Politica APA față de România	256

Capitolul IV	263
4.1. Carol al II-lea și relațiile româno-germane (1930-1940)	264
4.1.1. Atitudinea Germaniei față de urcarea pe tron a regelui Carol al II-lea	266
4.1.2. Viziunea și acțiunea regelui Carol al II-lea în domeniul relațiilor româno-germane	276
4.1.3. Întrevederea regelui Carol al II-lea cu Adolf Hitler	283
4.1.4. Poziția regelui Carol al II-lea față de Tratatul economic româno-german de la 23 martie 1939 și față de pactul Ribbentrop – Molotov	290
4.1.5. Atitudinea regelui Carol al II-lea față de relațiile româno-germane, după declanșarea celui de al doilea război mondial	295
4.1.6. Poziția regelui Carol al II-lea față de relațiile româno-germane, în contextul pierderilor teritoriale românești din vara anului 1940	303
4.1.6.1. Cedarea Basarabiei și Bucovinei de Nord	303
4.1.6.2. Dictatul de la Viena:	308
4.1.6.3. Cedarea Cadrilaterului	312
4.1.6.4. Livrări de armament din Germania	313
4.1.7. Abdicarea regelui Carol al II-lea și relațiile româno-germane	314
4.2. Gheorghe I. Brătianu și relațiile româno-germane	321
4.2.1. Aspecte din biografia lui Gheorghe I. Brătianu	323
4.2.2. Viziunea lui Gheorghe I. Brătianu asupra politicii externe a României	327
4.2.3. Poziția lui Gheorghe I. Brătianu față de relațiile româno-germane	335
4.2.4. Vizita lui Gheorghe I. Brătianu la Berlin, în ianuarie 1936	341
4.2.5. Întrevederile lui Gheorghe I. Brătianu cu Hermann Goering, Konstantin von Neurath și Adolf Hitler, în noiembrie 1936	345
4.2.6. Alte aspecte din relațiile lui Gheorghe I. Brătianu cu Germania	351
Concluzii	358
Bibliografie	363
Anexe	377

Lucrarea de față, intitulată *Relațiile româno-germane în perioada 1930-1940* și realizată sub coordonarea profesorului univ. dr. Vasile Vese abordează, din perspectiva relațiilor internaționale, raporturile politico-diplomatice româno-germane în perioada domniei regelui Carol al II-lea al României, adică 1930-1940.

Relațiile româno-germane în perioada interbelică reprezintă o temă abordată atât de istoriografia românească, cât și de cea străină. Dintre autorii români care au cercetat acest domeniu amintim pe Ioan Chiper (*România și Germania nazistă. Relațiile româno-germane între comandamente politice și interese economice (ianuarie 1933-martie 1938)*), Constantin Buchet (*România și Republica de la Weimar 1919-1933*) și Ottmar Trașcă (*Relațiile politico-militare româno-germane, septembrie 1940-august 1944*). Dintre autorii străini, cei mai cunoscuți sunt Andreas Hillgruber (*Hitler, regele Carol și mareșalul Antonescu*) și Rebecca Haynes (*Politica României față de Germania între 1936 și 1940*). Lucrările lor au fost traduse și în limba română. Cărțile lui William Grenzbach (*Germany's Informal Empire in East-Central Europe*), Berry Crosby Fox (*German Relations with Romania 1933-1944*) și altele, care abordează și relațiile româno-germane, nu au fost, încă, traduse în limba română.

Principalele dificultăți care intervin în cercetarea acestui domeniu rezidă din faptul că documentele din epoca respectivă se găsesc în multe arhive, din Germania și România, dar și din alte țări, în special S.U.A. și Rusia. Unele dintre aceste arhive sunt deschise cercetătorilor, altele sunt, încă, ținute secret. Totodată, cantitatea materialului documentar este foarte mare, astfel încât selectarea informațiilor relevante necesită importante investiții de timp. În stadiul actual al cercetărilor, părerile sunt împărțite, față de rolul României în politica externă a Germaniei și rolul *Reich*-ului în politica externă a României. Cu toate că există, așa cum arătam în paragraful precedent, câteva monografii în acest domeniu, cercetările trebuie să continue și, odată cu deschiderea tot mai multor arhive și desecretizarea tot mai multor documente, este necesară sintetizarea chestiunilor legate de relațiile româno-germane, astfel încât să poată fi formulate concluzii clare, care să diminueze contradicțiile dintre cercetători.

Teza de față este structurată pe patru capitole. Primul capitol are ca obiectiv evidențierea mecanismelor și manierei de realizare a politicii externe germane în perioada 1930-1940. În perioada Republicii de la Weimar, singura instituție importantă în realizarea politicii externe germane a fost ministerul de Externe german (*Auswärtiges Amt*). Între politica externă promovată de autoritățile Republicii de la

Weimar și cele naziste au existat elemente de continuitate și elemente de discontinuitate. Păstrarea în funcția de ministru de Externe a lui Konstantin von Neurath, până în anul 1938 și neintervenția în politica de cadre a *A.A.* au determinat ca această instituție și activitatea sa să constituie un element de continuitate în politica externă germană în perioada 1930-1938. Multiplele instituții de partid, cu rol în gestionarea afacerilor germanilor din afara Germaniei sau a cetățenilor germani de peste hotare, prin metodele adesea improvizate, folosite, prin rivalitatea dintre ele și implicarea în afacerile interne ale diferitelor state, constituie un important element de noutate și discontinuitate în afacerile străine ale *Reich*-ului. Oficiul de politică externă al partidului nazist (*Außenpolitisches Amt*), condus de Alfred Rosenberg, a urmărit susținerea, în statele în care și-a desfășurat activitatea, unor oameni politici sau partide favorabile Germaniei. A. Rosenberg se considera un „contraministru” de Externe însă ambițiile sale nu au fost satisfăcute niciodată întru totul de către Adolf Hitler, datorită radicalismului lui Rosenberg, care, într-o funcție cheie, putea compromite relațiile Germaniei cu diferite țări. Oficiul pentru germanii din străinătate al partidului (*Auslandsorganisation*) a urmărit să coaleză germanii din afara granițelor țării în jurul partidului nazist (*N.S.D.A.P.*), astfel încât aceștia să susțină economia *Reich*-ului prin promovarea produselor germane și a schimburilor comerciale cu firmele germane. Nu este de neglijat cotizația pe care ei o plăteau, în calitate de membri ai *N.S.D.A.P.*

După venirea la putere a naziștilor, aceștia au trecut la punerea în practică a două principii importante ale ideologiei lor. **Ecranarea** măsurilor luate în Germania de noul regim față de mediul internațional (*Abschirmung*) a avut scopul de a nu determina ostilitatea mediului internațional față de aceste măsuri. **Egalizarea** structurilor de partid cu cele de stat (*Gleichschaltung*), fiind specifică sistemelor totalitare, avea menirea de a cimenta puterea în mâinile partidului nazist. Astfel, din punct de vedere juridic, organismele de partid au căpătat și caracter oficial, de stat, astfel încât cele implicate în politica externă sunt de interpretat diferit față de organele partidelor din statele democratice.

Factorul principal de decizie în Germania nazistă a fost Adolf Hitler. Așadar, și chestiunile de politică externă au stat sub imperiul viziunilor și dorințelor sale. Astfel, după 30 ianuarie 1933, obiectivele Germaniei au depășit sfera revizionistă. Hitler dorea mai mult decât anularea prevederilor Tratatului de la Versailles, dorea să

obține spațiu vital în est și să transforme Germania într-un imperiu longeviv care să reprezinte principala putere a lumii.

Din punct de vedere istoriografic, am urmărit să introducem, prin intermediul acestui prim capitol, în circuitul științific din România o serie de lucrări în limba germană, care nu au fost traduse și care oferă o perspectivă diferită asupra politicii externe naziste, spre deosebire de lucrările românești sau cele internaționale (franceze, americane, engleze).

În echilibru cu primul capitol și din aceleași rațiuni de a evidenția mecanismele și maniere de realizare a politicii externe, capitolul al doilea este dedicat, așadar, României. Capitolul este structurat pe două părți. Una amplă, care ilustrează principalele decizii de politică externă luate la București, cea de a doua care scoate în evidență concepțiile și pozițiile principalului factor de decizie în acest domeniu, desemnat astfel prin constituția țării, regele Carol al II-lea.

Spre deosebire de Germania, România a jucat un rol mai mic în relațiile internaționale în perioada de referință, a dispus de fonduri mai mici și de un aparat birocratic și corp diplomatic mai restrâns pentru realizarea politicii externe, de instituții mai puțin numeroase. De fapt, doar Ministerul Afacerilor Străine, a fost implicat în realizarea și gestionarea afacerilor străine ale României, cu excepția unor ne semnificative demersuri private.

Principalul obiectiv al politicii românești a fost conservarea frontierelor țării, așa cum fuseseră ele stabilite la Conferința de Pace de la Paris, din 1919-1920. În urmărirea acestui obiectiv, autoritățile de la București au ales să continue colaborarea cu puterile Antantei și au considerat că participarea la sistemul securității colective și la activitatea Societății Națiunilor este cea mai bună metodă. Altfel spus, autoritățile române s-au încadrat în curentul idealist. Considerând fundamental principiul *Pacta sunt servanda*, oamenii politici români au încercat să contribuie la lărgirea sistemului de alianțe care constituia sistemul securității colective și să determine, dacă era posibil, puterile care erau ostile României să încheie tratate prin care să se garanteze frontierele țării lor. Privind retrospectiv, constatăm că o eroare a acestor decidenți a fost că nu au luat în considerare faptul că statele revizioniste nu respectau tratatele. Liderii politici revizioniști nu doreau să respecte tratatele, întrucât reprezentanții statelor lor fuseseră forțați să le semneze, astfel încât acestea erau, mai degrabă, dictate, nu acorduri încheiate de bună-voie. Astfel, oamenii politici idealisti, bazându-se doar pe „forța” tratatelor, au neglijat, într-o considerabilă măsură, dezvoltarea altor

mijloace de asigurare a securității țării / țărilor lor, în afară de diplomație. Bucureștii s-au poziționat într-o tabără adversă celei în care se afla Germania, stat revizionist și, într-o măsură greu de calculat, revanșard. Odată cu prăbușirea frontierelor României, în vara anului 1940, regele Carol al II-lea și o bună parte a clasei politice românești au considerat că era oportună reorientarea politicii externe a țării spre Germania.

Al treilea capitol al tezei noastre de doctorat abordează relațiile româno-germane în perioada 1930-1940, însă nu într-un mod exhaustiv. Obiectivul acestei părți a lucrării este de a aduce în circuitul științific documente germane inedite și de a face unele reconsiderări, necesare ca urmare a ultimelor apariții în istoriografia acestui domeniu.

Relațiile româno-germane s-au normalizat abia după venirea la putere în România, în septembrie 1940, a generalului Ion Antonescu. Astfel, perioada 1930-1940, a fost una de tatonări, tensiuni și tentative de normalizare, toate petrecute pe fondul complementarității economice dintre România și Germania și, așadar, a intereselor relativ mari în acest sens.

În ultima perioadă a Republicii de la Weimar, autoritățile române și germane au încercat, în condițiile crizei economice, să reglementeze juridic relațiile lor comerciale. Prețurile produselor românești pentru export, în special agroalimentare scăzuse. Astfel, sumele provenite în urma desfacerii pe piața germană erau importante. Criza alimentară din Germania făcea necesare produsele românești. Tensiuni au apărut, însă, în urma impunerii de către *Reich* a unor taxe vamale ridicate. Această decizie a fost luată din dorința miniștrilor agriculturii de a proteja și dezvolta agricultura domestică. În sfârșit, în vara anilor 1930 și 1931 au fost încheiate acorduri economice temporare, care reglementau taxele vamale și cantitățile de produse pe care cele două țări și le livrau reciproc.

După venirea la putere a național socialiștilor, prin diversificare mijloacelor de politică externă germană, diplomația română a fost indusă în eroare. Din 1934, Hermann Göring a declarat sistematic că Germania urmărea realizarea unor relații economice româno-germane foarte bune. Hitler și Rosenberg arătau părții române că Germania nu sprijinea revizionismul maghiar. Ministrul de externe K. von Neurath, în schimb, mult mai rezervat, arăta că Germania și Ungaria întrețineau bune relații iar *Reich*-ul nu se abătea de la linia revizionistă și de la bunele relații cu aliații săi (tradiționali). Se poate constata că în pleiada de declarații mai mult sau mai puțin contradictorii, multe dintre ele prietenești față de România, poziția ministrului de

Externe german a fost una corectă, care nu a indus în eroare autoritățile de la București.

În anul 1935, s-a încheiat primul acord economic mai consistent între România și Germania. Acesta se dorea a fi baza pentru extinderea relațiilor comerciale bilaterale și prevedea contingentele de produse în schimburile dintre România și Germania.

Anul 1936 a fost unul cu multe contacte diplomatice, important prin posibilitățile pe care le-a oferit și deciziile care au fost luate. La începutul și finalul acestui an, Gheorghe Brătianu a făcut două vizite importante la Berlin, fără a deține vreo funcție oficială dar trimis de regele Carol al II-lea, pentru a identifica poziția autorităților germane față de revizionismul maghiar. Hitler și Göring au reușit să adoarmă vigilența autorităților române față de susținerea pe care o ofereau cauzei maghiare. De fapt, autoritățile germane au menținut viu atât interesul Bucureștilor, cât și al Budapestei, față de ele, declarând fiecareia că nu o susține pe cealaltă. Momentul favorabil, creat în ultima parte a anului 1936, în relațiile româno-germane nu a fost fructificat de autoritățile române. Nu în ultimul rând, această situație favorabilă s-a datorat și plecării lui Nicolae Titulescu din guvernul român. Astfel, în anii 1936-1937 se amâna normalizarea și îmbunătățirea relațiilor Bucureștilor cu Berlinul.

Anul 1938 a fost unul important în ceea ce privește relațiile României cu Germania. În condițiile în care acțiunile revizioniste germane au început, de acum, să depășească frontierele *Reich*-ului, autoritățile române au încercat să identifice poziția puterilor europene față de România. Ele au căutat și îmbunătățirea relațiilor cu Germania, fără, însă, a urmări abandonarea liniei tradiționale de alianță cu puterile occidentale. Astfel, autoritățile germane, Hitler în special, au simțit că atitudinea prietenoasă a României era conjuncturală și determinată de sentimentele de teamă pentru securitatea statului și nu de o dorință reală de apropiere de *Reich*. De aceea, așa cum arătam mai sus, relațiile româno-germane nu s-au normalizat până la plecarea regelui Carol al II-lea de pe tronul României. Din perspectiva politicii externe românești, putem defini perioada 1938-1940 una de tatonări. Autoritățile de la București, declarându-și neutralitatea, au încercat să amâne cât mai mult implicarea lor de-o parte sau de cealaltă, în diferendul ce se contura între Germania și Occident, conflict care, din 3 septembrie 1939, a căpătat cea mai violentă formă. În anul 1940, prin decizia Consiliului de Coroană din mai și prin încheierea tratatului economic cu Germania, numit și *Oelpakt*, în aceeași lună, Bucureștii au făcut noi pași în sensul

apropierii de Germania. Berlinul a fost, însă, cel care a consimțit ca Basarabia să cadă în sfera de influență sovietică, care a decis ca România să cedeze Transilvania de Nord, Ungariei iar Bulgariei să-i fie făcute concesii teritoriale. Aceste evenimente au determinat prăbușirea regimului regelui Carol al II-lea.

Un subcapitol aș acestei părți a tezei face referire la rolul jucat de minoritatea germană din România în relațiile româno-germane. În mod paradoxal, germanii din România nu au fost un catalizator al acestor raporturi, ci au constituit, mai degrabă, în mod indirect, o piedică în calea dezvoltării lor. Conturarea a două tabere, în fruntea uneia aflându-se Fritz Fabritius, la conducerea celeilalte Alfred Bonfert, care au ajuns să poarte a acerbă luptă între ele, a determinat unii factori de decizie din cadrul *N.S.D.A.P.* să trimită emisari în vederea împăcării celor două tabere. Aceste acțiuni au fost interpretate de autoritățile române și de regele Carol al II-lea, pe bună dreptate, intervenție în afacerile interne ale României și au determinat o poziție rece și reticentă a Bucureștilor față de Berlin.

Un alt aspect interesant al relațiilor româno-germane îl constituie activitatea Oficiului pentru politică externă a partidului nazist în România. Aici, acest organism a încercat să coitalizeze forțele de dreapta și să le susțină în demersul lor de a ajunge la putere. În acest scop, germanii au plătit subsidii, au încurajat presa, au făcut jocuri de culise. Toate aceste aspecte au fost considerate de autoritățile de la București din nou, intervenții în afacerile interne ale României și au determinat, la rândul lor, ostilitatea autorităților române față de *Reich*-ul nazist. Dintre politicienii români sprijiniți de *N.S.D.A.P.*, amintim în primul rând pe Octavian Goga, dar și pe A.C. Cuza, Ștefan Tătărăscu, Horia Sima ș.a.

Al patrulea și totodată ultimul capitol al tezei este alcătuit din două scurte monografii, una despre rolul regelui Carol al II-lea, cealaltă despre cel al lui Gheorghe Brătianu, în relațiile româno-germane. Aceste „minimonografii” reprezintă un element de noutate în istoriografia românească. Tocmai de aceea ne propunem, pe viitor, să extindem cercetările.

Regele Carol al II-lea al României a fost un adept al alianței României cu puterile occidentale. De pe aceste poziții, în perioada 1930-1938 el nici nu a îngădit dar nici nu a catalizat relațiile româno-germane. A primit, de-a lungul anilor, în audiență pe miniștrii germani la București, diverse oficialități sau chiar persoane private germane. Nu a promovat, însă, la București, o linie de politică externă filogermană. La urcarea pe tron a regelui Carol al II-lea, în anul 1930, autoritățile de

la Berlin sperau ca originile sale germane să joace un rol constructiv în dezvoltarea relațiilor bilaterale. Cu timpul, însă, constatând pozițiile regelui român, Berlinul și-a schimbat perspectiva și, ca urmare a tensiunilor din perioada noiembrie 1938-iulie 1940, a ajuns chiar să dorească plecarea lui Carol de la conducerea statului român. Facem precizarea că regele Carol al II-lea, cu toate că a fost susținătorul apropierei României de Franța și de Marea Britanie, nu se încadrează în curentul politic idealist. Nu îl putem include, însă, nici în rândurile realiștilor. El ocupă un loc aparte în viața politică românească.

Gheorghe Brătianu nu a ocupat niciodată o funcție oficială în aparatul român de stat. El a fost, însă, un om politic destul de important și a încurajat îmbunătățirea relațiilor româno-germane. Acest fapt nu implica, în viziunea lui Gheorghe Brătianu, ruperea relațiilor României cu aliații occidentali, respectiv Franța și Marea Britanie. Imboldul lui Gh. Brătianu pleca de la constatarea că România se afla într-un spațiu geopolitic în care macrodeciziile erau luate de către Germania și de către U.R.S.S. Astfel, ca urmare a faptului că partea sovietică avea pretenții revizioniste de la România iar cea germană urmărea doar îmbunătățirea și aprofundarea relațiilor economice, Gh. Brătianu propunea ca Bucureștii să promoveze o politică externă alături de Germania, pentru a-și asigura securitatea frontierelor. În acest scop, Brătianu a făcut demersuri politice pe lângă factorii de decizie români și pe lângă regele Carol al II-lea și, totodată, a efectuat o serie de vizite în Germania, la Berlin, unde a fost primit în audiență de principalele personalități politice, adică de Adolf Hitler, Hermann Göring și de Konstantin von Neurath (dar și de alți oameni politici importanți).

Relațiile româno-germane în perioada celui de al doilea deceniu interbelic constituie o pagină deosebit de importantă din politica externă românească, întrucât aici s-a aflat cheia asigurării securității frontierelor României. Altfel spus, așa cum deja am arătat, autoritățile germane au fost cele care au stabilit ca România să cedeze teritorii vecinilor ei, tot ele fiind cele care puteau împiedica acest lucru. De aceea, relațiile româno-germane trebuie să constituie un exemplu (respectiv contraexemplu) pentru modul de promovare a intereselor de către autoritățile române.

În relațiile României cu Germania mai sunt o serie de necunoscute, legate de sprijinul acordat de autoritățile naziste unor oameni politici și formațiuni politice românești (între care și Garda de Fier, despre care s-a scris mult însă mai sunt de descoperit o serie de elemente importante) și de rolul minorității germane din

România în raporturile Berlinului cu Bucureștii. Totodată, elaborarea unor monografii despre implicarea instituțiilor naziste în România ar putea aduce clarificări asupra raporturilor româno-germane. Abia după parcurgerea acestor etape pot fi trase concluzii finale și complexe în acest domeniu vast, incitant, cu multe elemente de controversă.